

ЗОРАН ДЕВРЊА

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
zdevrnja@bfspc.bg.ac.rsDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2024.83.1.2>УДК: 27-732.4-675
348(091)ПРИМЉЕНО: 21.12.2023.
ОДОБРЕНО: 25.12.2023.

КАНОН 14. САБОРА У АРЛУ ИЗ 314. ГОДИНЕ У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНОГ ЦРКВЕНОСУДСКОГ ПОСТУПКА

Сажетак: Сабор у Арлу 314. године био је покушај да се Црква суочи са последицама прогона хришћана у западној Европи и Проконзуларној Африци почетком IV века. Сабор је донео двадесет два канона, од којих 14. побуђује највећу позорност. Овај канон легитимизује службене записнике вођене током процеса ислеђивања хришћана које су водили прогонитељи као критеријум који Црква користи приликом одлучивања о црквеном статусу оних који су преживели прогон сходно њиховом држању приликом мучења. Канон приступа документима римске администрације са осећајем потпуног поверења не проблематизујући њихово службено порекло. Само је ауторитет цара Константина, као сазивача и покровитеља овог сабора, могао бити гарант веродостојности ових службених записника. У овом раду тематизујемо легитимност и употребу пресуда, решења, процесних одлука, форензичких истраживања и вештачења државних судских институција у савременом црквено-судском поступку. ► *Кључне речи:* Сабор у Арлу 314. године, цар Константин, Донатисти, црквени раскол, иследнички записници.

УВОД

Сабор у Арлу 314. године представља особен црквени догађај. То је први сабор који је, на територијама које је две године раније освојио, сазвао цар Константин са претензијама да буде васељенског карактера¹ и да први пут око заједничких догматских, канонских и пастирских тема окупи све епископе који су под његовим императорским жезлом слободно управљали својим

¹ Зоран Деврња, „Два Константинова сабора“, у *Црква у доба Светиої цара Константијина Великої*, ур. Радомир Поповић (Београд: Институт за теолошка истраживања Православног богословског факултета, 2013), 80.

Црквама.² Конкретан повод за сазивање сабора били су Диоклецијанов организовани прогон хришћана и последице прогона, међу којима је последично најзначајнији црквени раскол који је почетком IV века настао у Проконзуларној Африци.³ У позадини одлуке о сазивању овог сабора налазили су се и други еклисиолошки мотиви да се први пут преиспитају одређене посебности црквене праксе и богослужбеног поретка који су се разликовали међу Црквама Истока и Запада.⁴ Ипак, цар Константин је у то време управљао само западном и јужном Европом и северозападном Африком, тако да се његов владарски ауторитет није простирао на све организоване црквене заједнице у Империји⁵, што је онемогућило да сабор који је сазвао изрази саборну и католичанску пуноћу Цркве и да му жељени васељенски карактер.⁶ Међутим, теме које су препознате као важне за све Цркве и које ће једанаест година касније у великом броју бити заступљене на Првом васељенском сабору биле су део агенде и Сабора у Арлу, што говори о његовом жељеном значају и мотивационим пројекцијама његовог сазивача.

Сабор у Арлу је донео двадесет два канона, од којих је можда најинтригантнији 14, којим се, коришћењем службених записника који су вођени током ислеђивања хришћана док је трајао прогон Цркве у време Диоклецијана⁷ и његовог наследника на Западу Максенција, потврђивао или одузимао еклисијални статус исповедницима или палима у зависности од садржаја конкретних записника. Наиме, у процесу доношења овог канона највише питања отвара поверење које су Оци Сабора дали службеним записницима које су водили прогонитељи хришћана, с једне стране, али и лакоћа којом је такав поступак предвиђен овом саборском одлуком био прихваћен као легитиман и валидан од свих чланова Цркве, с друге. Поред препознатљиве и пословичне педантности у вођењу јавних докумената у Римском царству, мишљења смо да су лични ауторитет цара Константина и његове императорске гаранције аутентичности службених записника били пресудни да се овај канон донесе и државни

² Edvard Gibon, *Opadanje i propast Rimskog carstva* (Beograd: Nolit, 2007), 202.

³ Василије Болотов, *Историја Цркве у њеруоду до Констјантинина Великој* (Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2009), 243.

⁴ Karl Joseph von Hefele, *The History of the Christian Councils to the Close of the Council of Nicaea* 325 (Edinburgh: T&T Clark, 1871), 183.

⁵ Цар Константин почиње кампању војних освајања на истоку Царства крајем исте године (314) у којој је неколико месеци раније организовао Сабор у Арлу. Не сматрамо да постоји директна веза између саборских и владарских амбиција у погледу освајања источних провинција царства, али је индикативна синхронизована пројава оба феномена који у значајној мери карактеришу Константинов владарски психолошки профил и империјалну праксу; Jakob Burkhart, *Doba Konstantina Velikog* (Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2006), 324–330.

⁶ Ивица Чаировић, „Богословско-историјске импликације Сабора у Арлу (314)“, in *Ниш и Византија*, X, ур. Миша Ракоција (Ниш: Универзитет у Нишу и Православна Епархија нишка, 2012), 517.

⁷ Hefele, *The History of the Christian Councils*, 191.

документи поставе као критеријум одлучивања једног црквеног сабора непосредно после најтежег прогона који је Црква претрпела од свог оснивања.

Наводимо текст 14. канона на српском, латинском и енглеском језику:

О онима који су предали Свете Списе или свештене [недељне] сасуде⁸ или су одали имена браће одлучено је да, уколико је то откривено на основу службених записника, а не само на основу усменог сведочења, буду уклоњени из свештеничке службе. Али, уколико је та иста особа, о којој се говори, рукоположила друге, и у вези са тим рукоположењима је све у реду, да та рукоположења не буду оспорена. И где год је било много оних који су се као привидно борили против Цркве и који су мислили да могу оповргнути оптужбе против себе сведочењем потплаћених сведока, не би требало да буду сви искључени, већ само уколико је нечија кривица у службеним записницима посведочена, као што је већ речено.⁹

De his qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis ut quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur; Nam si iidem aliquos ordinasse fuerint depraehensi, et de his quos ordinaverunt ratio subsistit, non illis obsit ordinatio. Et quoniam multi sunt qui contra ecclesiam repugnare videntur et per testes redemptos putant se ad accusationem admitti debere, omnino non permittantur, nisi, ut supra diximus, actis publicis docuerint.¹⁰

Concerning those who are said to have handed over the Holy Scriptures or sacred vessels or the names of their brothers, be it resolved by us that any of those who from the public records, not from words alone, are discovered to have done so be removed from the office of the clergy. But if that same person who was exposed has ordained others, and the affairs of those ordained are all in order, let their ordination not be revoked. And whereas there were many who seemed to fight against the church and who thought they could disprove the accusations made against them by the testimony of paid witnesses they should not be cast out altogether, but only, as stated above, if their guilt is shown by public records.¹¹

У овом раду ћемо се осврнути на историјски и еклисиолошки контекст сазивања Сабора у Арлу 314. године и формулисања његовог 14. канона, као и савремене контекстуализације принципа његове примене током црквеносудског поступка у виду вредновања легитимности прихватања пресуда, процесних одлука, истражних поступака, вештачења и форензичких налаза које су извршиле државне институције.

⁸ Мисли се на литургијске сасуде, односно богослужбене предмете који се користе на литургијском богослужењу у Дан Господњи [недељу]: путир, дискос, звездица, копље, кашичица и др.

⁹ Превод (и смисаона допуна) аутора.

¹⁰ Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova Amplissima Collectio Vol. 002* (Florentiae: Expensis Antonii Zatta Veneti, MDCCLIX), 472–73; Charles Munier, *Concilia Galliae a. 314. – a. 506.* (Turnholti: Typographi Brepols Editores Pontificii, MCMLXIII), 12.

¹¹ <https://www.fourthcentury.com/arles-314-canon/>.

ИСТОРИЈСКИ И ЕКЛИСИОЛОШКИ КОНТЕКСТ САЗИВАЊА САБОРА У АРЛУ 314. ГОДИНЕ

Сабор у Арлу је плод Константинове црквене идеје и политике.¹² Иако сазван са великим амбицијама, његове одлуке су имале ограничен карактер. Временом је добио идентитет сабора западног црквеног предања, непрепознатог на Истоку као особеног и одлукама посебно релевантног, иако ће, независно од његове историјске судбине, велики број његових канона своју еклисиолошку афирмацију добити одлукама Првог васељенског сабора у Никеји 325. године. Међутим, саборска одлука која побуђује највећу позорност је 14. канон, који уводи до тада непостојећу моралну и логичку парадоксалност, којом се записницима са ислеђивања хришћана током прогона даје карактер службениости и у унутрашњим црквеним пословима и одлучивањима. Наиме, канон је предвидео да се еклисијални статус хришћана који су били изложени тортури прогонитеља одређује на основу података који се налазе у иследничким записницима. Иако у својој суштини необичан и дотадашњој, а и потоњој црквеној пракси непознат, принцип прихватања легитимности службених иследничких записника донео је мир Цркви, омогућио јој да саборски компетентно и аутентично размотри све оптужбе о палости појединих епископа и свештеника Картагинске митрополије, као и да врати процес одлучивања о статусу клирика и верника у Цркви у руке епископа, односно епископског сабора. У том смислу, одлуку 14. канона Сабора у Арлу треба контекстуално сагледавати заједно са канонима 10. и 15. истог сабора, у којима се не покушава умањити ауторитет исповедника у Цркви, већ кориговати њихова светотажински неутемељена позиција да одређују статус оних који су преживели прогон и тортуру издавањем сертификата којима се верификује њихово држање и, последично томе, њихово литургијско место.

Наводимо текст 10. канона на српском, латинском и енглеском језуку:

О онима који носе писма од исповедника одлучено је да када им се одузму [та писма], добију друга [од епископа] која их препоручују [за причешће].¹³

De his qui confessorum litteras afferunt, placuit ut, sublatis eis litteris, alias accipiant communicatorias.¹⁴

Concerning those who carry letters from the confessors, be it resolved that, when they have handed over those letters, they receive other letters of reference.¹⁵

У пракси је то значило да су појединци на основу потврда које су издавали исповедници могли изгубити место у црквеној заједници на одређено време

¹² Gibon, *Opadanje i propast Rimskog carstva*, 258.

¹³ Превод (и смисаона допуна) аутора.

¹⁴ Mansi, *Sacrorum Conciliorum*, 472–73; Munier, *Concilia Galliae a. 314. - a. 506*, 12.

¹⁵ <https://www.fourthcentury.com/arles-314-canons/>.

или заувек, у зависности од тога како је био доживљаван степен њихове палости током прогона, или добити привилеговано место сведока вере уколико би њихово држање било окарактерисано као истрајно у сведочењу. Јасно је да су критеријуми били непоуздани и произвољни, често засновани на субјективним утисцима и неоснованим тврдњама, које нису могле бити верификоване као сигурне и аутентичне већ више као гласине, а понекад и клевете. Канон 15. Сабора у Арлу открива нам проблематику непоузданих сведочења и неутемељених клевета, који су производили огромне последице на црквени статус многих хришћана. Уочава се да су из поступка исцељења рана на црквеном телу насталих прогоном епископи били потпуно искључени. За Оце Сабора у Арлу овакав став у погледу унутрашње црквене организације и процеса дефинисања еклисијалних ауторитета био је неприхватљив.

Наводимо текст 15. канона на српском, латинском и енглеском језуку:

О онима који су лажно оптужили своју браћу [по вери] одлучено је да им се не може омогућити заједништво [свето причешће] до краја живота.¹⁶

De his qui falso accusant fratres suos, placuit eos usque ad exitum non communicare.¹⁷

Concerning those who have falsely accused their brothers, be it resolved that they not be given fellowship as long as they live.¹⁸

Када се кроз текст наведених канона сагледа проблематика црквеног статуса верника који су преживели прогон и мучења, онда је савим разумљиво да су Оци Сабора у Арлу морали придећи другачијим решењима овог проблема од до тада установљених и да се употреба иследничких записника показала као најрелевантнија и најпоузданија. Овакав обрт у самом епицентру црквеног живота и сведочења, што сабор Цркве свакако јесте, додатно је разумљив и у контексту покровитељства које је Цркви од 312. године, када је преузео власт на западу Европе и у Проконзуларној Африци,¹⁹ поверио цар Константин, који се исказао као сазивач, како овог Сабора у Арлу, тако и потоњег Првог васељенског у Никеји 325. године. Поред тога, епископи, који су спонтаним поступком самоисцељења Цркве од траума прогона били маргинализовани у процесу одлучивања и светотајински *исцрпљени* од својих харизматски утемељених еклисиолошких овлашћења, поново добијају кључну улогу у процесу обнове црквеног живота и добијају чврсте критеријуме којима без бојазни од озакоњења неправде могу расуђивати о еклисиолошком статусу сваког члана Цркве појединачно. На овај начин први пут у историји се догађа да Црква и држава, кроз свој административи апарат и службена документа, нађу симбиотичке моделе узајамног оснаживања и нормативног утемељења који могу

¹⁶ Превод (и смисаона допуна) аутора.

¹⁷ Mansi, *Sacrorum Conciliorum*, 472–73; Munier, *Concilia Galliae a. 314. - a. 506*, 12.

¹⁸ <https://www.fourthcentury.com/arles-314-canons/>.

¹⁹ Burkhart, *Doba Konstantina Velikog*, 314–317.

бити искоришћени на добробит обе идентитетски и организационо особене и различите заједнице, при чему ниједна у том процесу не мора да изгуби или занемари своју аутономност, као и друштвену и вредносну препознатљивост.

СТАТУС ДОКУМЕНАТА ДРЖАВНИХ ИНСТИТУЦИЈА У САВРЕМЕНОМ ЦРКВЕНОСУДСКОМ ПОСТУПКУ

Савремени црквеносудски поступак је нормативно дефинисан *Уставом Српске Православне Цркве* [даље у тексту: *Устав СПЦ*] из 1931./47. године,²⁰ као и правилником *Правила и йосйуѣак за црквене судове Српске Православне Цркве* [даље у тексту: *Правила СПЦ*] из 1961.²¹ Сви дисциплински преступи и кривице који су кажњиви у процесима пред судским инстанцама СПЦ морају бити предвиђени канонским правилима црквених сабора и Светих Отаца, такође и *Уставом СПЦ*, као и *Правилима СПЦ*.²² У само два члана *Правила СПЦ*, у 4. и 76, наводи се пресуда или решење државног суда као чињеница која на одређени начин утиче на судски поступак пред црквеним судом. Наиме, у 4. члану одређује се да казне за кривична дела учињена и кажњива по Општем кривичном закону државе и кривичним одредбама садржаним у другим државним законима не искључују и примену црквених казни уколико дело које је учињено садржи и црквену кривицу, односно уколико су починиоци тих дела чланови СПЦ као они на које се односе прописи *Правила СПЦ*²³ и друга црквена нормативна документа. С друге стране, у 76. члану одређује се да, уколико је државни суд већ донео правноснажну пресуду за дело које садржи и црквену кривицу, епископ је властан да отвори истрагу о том случају или да предмет директно повери Црквеном суду, што би у првом процесном кораку подразумевало формирање црквеносудске оптужнице на основу постојећих државних докумената.²⁴

Када државни суд заврши доказни поступак и донесе пресуду о неком кажњивом делу које је починило лице које је у канонском поретку Цркве, не мора бити увек јасно и очигледно какав је карактер кривице прописане нормативним документима Цркве присутан у том делу. Наиме, присуство црквене кривице може бити одмах уочљиво, што је најчешћи случај, међутим, она

²⁰ *Устав СПЦ*, 36–39; 56–62; 101–102.

²¹ *Правила СПЦ*, 34–47.

²² *Правила СПЦ*, члан 1, 3.

²³ *Правила СПЦ*, члан 4, 4.

²⁴ У оба случаја предвиђена горенаведеним члановима, када је предмет истражног или судског процеса свештено лице, епископ је службено о томе упознат од стране надлежног државног органа који има обавезу да упозна надлежна црквена тела у случају да је свештено лице лишено слободе или је предмет судског процеса или је осуђено, а која је заснована на члану 8, став 8 *Закона о Црквама и верским заједницама Републике Србије*.

често може бити замаскирана другим видљивим и доминантним одликама дела. Такође, може се догодити да једно прекршајно или кривично дело кажњиво на основу државног закона уопште не садржи црквену кривицу, што је често случај у државним системима који су идеолошки обојени и у којима закони носе арбитарна оптерећења социјалне, етничке или расне раслојености, као и политичких, идеолошких и статусних сукобљавања.

У наставку чланка покушаћемо да објаснимо на које начине постојећи доказни поступак и пресуда спроведени и донети од стране државног правосудног органа могу да утичу на црквеносудски поступак у контексту валидности и легитимности њихове доказне снаге, како је прописано 14. канонем Сабора у Арлу.

1) ДОКУМЕНТА ДРЖАВНОГ СУДА КАО ОСНОВ ЗА ПОДИЗАЊЕ ЦРКВЕНОСУДСКЕ ОПТУЖНИЦЕ

Када се стекне дубљи увид у државно кривично законодавство, лако се уочава да највећи број прописаних кривичних дела имплицитно садржи елементе црквене кривице. Када су предузете и доведене до краја истражне радње државног тужилаштва о таквим делима, када су предочени релевантни докази и када је донета на основу њих пресуда државног суда, онда је црквеносудски поступак у значајној мери поједностављен и на изванредан начин скраћен јер, узимајући већ процесно доказано и пресуђено у обзир, надлежни епископ не мора нужно да отвара црквени истражни поступак и да прикупља неопходна и аутентична сведочења самих извршилаца дела, оштећених и сведока да би на основу њих омогућио формирање црквеносудске оптужнице, већ на основу постојећих докумената и материјала који расветљавају цео случај може наложити црквеносудском тужиоцу да формира оптужницу.²⁵ Тек по формирању такве оптужнице, окривљени пред црквеним судом, оштећени и сведоци, могу путем писаних поднесака да се изјасне о наводима оптужнице, односно могу да одговоре на тужбу и да, уколико постоје, изнесу нове чињенице за које мисле да су релевантне за тај предметни случај.²⁶ Оно што је доказним поступком и пресудом државног суда утврђено као чињенично може се сматрати *a priori* извесним, истинитим и тачним, и не мора се поново разматрати од стране црквеног тужиоца или самог црквеног суда.²⁷ Међутим, такав став црквеног суда није мандаторан већ је опцион (факултативан), на основама аутономног

²⁵ Уколико је процес пред државним судом спроведен до краја, односно до правоснажне пресуде, онда је излишно исти истражни поступак процедурално понављати пред црквеним судом и понашати се као да правосудни органи државе поступајући у истом случају већ нису дошли до објективних и општеприхваћених чињеница релевантних за вођење црквеносудског процеса.

²⁶ *Правила СПЦ*, члан 65, члан 70.

²⁷ На основу *Правила СПЦ*, члан 76, надлежни епископ је властан да, уколико постоји правоснажна пресуда државног суда, случај директно проследи црквеном суду и да не покреће истражне радње јер их сматра већ предузетим у претходном процесу пред државни судом.

статуса црквеног законодавства и црквених институција унутар савременог друштва.²⁸ У том смислу, само нове чињенице које пред суд изнесе окривљени, оштећени или сведоци анализирају се као валидне тек у случајевима када суштински оспоравају доказни поступак и правноснажну пресуду. Уколико црквени тужилац или црквени суд сматрају да су нове околности случаја легитимне, оне се уносе у тужбу, односно постају део доказног поступка пред црквеним судом, док у случајевима када нове чињенице не мењају доказани однос починиоца према делу и када то не утиче на легитимност донете пресуде, оне црквеног тужиоца не обавезују, а у судски процес пред црквеним судом може их унети, као доказе у корист одбране, окривљени.²⁹ У том случају обавеза црквеног тужиоца би била да црквеном суду образложи зашто нове чињенице не сматра релевантним и зашто их не узима у обзир приликом формирања црквене тужбе. О валидности и легитимности нових чињеница везаних за инкриминисани случај, уколико су постале део тужбе, или уколико су приложене као докази у корист одбране окривљеног, изјашњава се црквени суд у својој пресуди. Оно што нове чињенице чини slabим местом у одбрани окривљеног јесте претходно питање зашто нису као такве наведене пред државним судом у корист окривљеног и осуђеног, а још више зашто се не употребе за покретање новог поступка пред државним судом на основу редовних или ванредних правних лекова уколико из корена могу да промене слику суда о предметном случају и улози окривљеног и осуђеног у њему.³⁰ У том смислу, интринсичка слабост нових чињеница најчешће не доводи до промене афирмативног односа црквеног суда према доказима и пресуди државних судова, што суштински оснажује и став Отаца Сабора у Арлу у погледу веродостојности и легитимности истражних записника, изражен у њиховом 14. канону.

2) ДОКУМЕНТА ДРЖАВНОГ СУДА КАО ОСНОВ ЗА ПОДИЗАЊЕ ЦРКВЕНОСУДСКЕ ИСТРАГЕ

Постоје случајеви када веза између учињеног прекршајног или кривичног дела, истражног и доказног поступка и пресуде државног суда, с једне, и црквене кривице, црквеносудске тужбе и поступка, с друге стране, није сасвим

²⁸ Аутономни статус црквених институција и црквеног нормативног корпуса омогућава да Црква заузме опрезан и довољно дистанциран став у односу према истрагама, доказима и пресудама државног судства.

²⁹ У свакој прилици када се пред црквеног тужиоца, односно црквени суд изнесу нове чињенице везано за сам предметни случај, тужилац, односно суд је у обавези да се о њима вредносно изјасни, тј. да изрази и образложи своје прихватање или неприхватање валидности нових изнетих чињеница.

³⁰ Када се исцрпу редовни правни лекови којима се може штитити законитост поступка суђења, преостају ванредни правни лекови који имају карактер последњих бранилаца законитости и правне утемељености.

видљива, за разлику од претходно објашњеног. Наиме, некада почињена и доказана кажњива дела не указују директно на карактер и обим црквене кривице, тако да је у таквим случајевима неопходно пре било какве активности црквених правосудних тела спровести истрагу у виду саслушања свих активних и пасивних актера инкриминисаног дела пред епископом или лицем које он одреди као свог заменика.³¹ У таквим случајевима постојање доказа, вештачења и пресуде државних судских органа не имплицира аутоматску могућност подизања тужбе, већ је поступак пред црквеним правосудним телима неопходно процесно водити аутономно и од почетка. Овакав став црквених тела не долази од претпостављене сумње у валидност истраге, доказа и из њих изведене пресуде државног судског органа, већ се проблем јавља у простору нормативне и термилошке неусаглашености државног и црквеног законодавства, што најчешће доводи до неопходности дефинисања црквене кривице поступком који је за то предвиђен. Аутономни статус црквеног нормативног корпуса не обавезује Цркву да одређена друштвено кажњива дела дефинише на исти начин и именује истим терминима као што то чини држава својим кривичним законодавством, мада у појединим малобројним нормативним решењима управо имамо такву појмовну и садржинску подударност ова два система. У том смислу, било каква претпостављена истоветност инкриминисаних дела предвиђена државним и црквеним нормативима не може се сама по себи подразумевати, већ се сваки пут, када подударност евидентно не постоји, мора у законитом црквеном поступку установити.

Поред горенаведених случајева, црквеносудски органи могу водити независну и целовиту процедуру у циљу извођења чињеничног стања и доказа у погледу неког кажњивог дела истовремено и паралелно са државним органима у случајевима када постоји висок степен заинтересованости Цркве да сама изнесе поступак до краја и када друштвена опасност учињеног дела има одлучујуће моралне импликације на лик Цркве у друштву. То, наравно, не значи да том приликом Црква игнорише и занемарује државну истрагу и процесне радње, већ, узимајући све то у обзир, руководи аутономно својим црквеносудским поступком изражавајући на тај начин високу свест о друштвеној одговорности својих чланова и институција, истовремено инсистирајући на друштвеној кредибилности и релевантности својих судских тела.

Постоји још једна варијанта саодношења државносудског и црквеносудског поступка која подразумева процесну аутономност ових другоспоменутих. Наиме, постоји могућност да, уколико је неко од чланова Цркве починио дело против њеног интереса, при чему јој нису нанети само морални губици већ и

³¹ Уколико не постоји јасна, директна и недвосмислена индиција да је учињено дело које имплицира постојање црквене кривице, не може се покренути нити истражни поступак пред епископом, нити формирати црквеносудска тужба, нити водити процес пред црквеним судом; *Правила СПЦ* чланови 67, 68, 69. и 70.

конкретни материјални, Црква као оштећена страна, наравно, може водити самостално интерну истрагу, покренути црквеносудски поступак и довести га до пресуде,³² али га због вишег црквеног и друштвеног интереса посебном одлуком надлежних црквених тела може у форензичкој фази доказног поступка, извођењу доказа и доношењу пресуде, препустити и државним правосудним институцијама, тужилаштву и суду.³³ Таква ситуација подразумева да и држава и Црква паралелно спроводе истражне радње у циљу формирања јединствене базе доказа која води до завршетка процеса и пред државним и црквеним судом у облику правноснажне пресуде. Овакав случај такође подразумева да се црквеносудски поступак води од самог почетка, односно од предистражних радњи и давања изјава у циљу јаснијег сагледавања свих околности које прате извршење потенцијално кажњивог дела и евентуалног конкретног учешћа одређених особа у његовој реализацији. Без обзира на то што у оваквим случајевима Црква прихвата резултате истраге и судског поступка државних тела као подразумевано валидне и легитимне, будући да су они на захтев њених институција и са унапред датим поверењем постале део црквеносудског поступка, она ипак аутономно спроводи цео свој поступак, од почетка до краја, наглашавајући тиме да је институционално компетентна да се са изазовима свог унутрашњег организовања и дисциплине самостално носи афирмишући неоспорни дигнитет својих свештено-судских органа. Државна тела и њихов истражни и судски поступак се у оваквим случајевима јављају као ауторитативни сервис у служби успостављања чињеничне истине, која је у интересу како свештене заједнице Цркве, тако и целине друштвеног тела, односно државе.

3) СЛУЖБЕНА ДОКУМЕНТА ДРЖАВНИХ ПРАВОСУДНИХ ТЕЛА КОЈА НЕ САДРЖЕ ЦРКВЕНУ КРИВИЦУ

Да бисмо заокружили тему ауторитета државних докумената у савременом црквеносудском поступку, неопходно је објаснити и случајеве када одлуке, пресуде, решења или вештачења не могу бити прихваћени као релевантни од црквеносудских тела. Наиме, пракса је показала да постоје радње и догађаји

³² Аутономност Цркве, њених институција и њеног нормативног система омогућава да она сасвим независно и без потребе да о томе обавештава државне органе решава сама своје унутрашње проблеме и санкционише преступе и кривице прописане релевантним документима из области црквеног права.

³³ С друге стране, Црква је самовласна да се преко надлежних органа (Патријарх/Епископ, СА Синод, ЕУО, ПУО и др.) обрати овлашћеним државним институцијама да јој пружи логистичку помоћ у вођењу црквеносудског поступка, или да се у потпуности подухвате вођења поступка по процесним и кривично/прекршајним законима државе, што не имплицира обустављање црквеносудског поступка већ може подразумевати његово самостално вођење до правноснажног завршетка црквеносудском пресудом.

који су кажњиви државним законима, а с друге стране, не садрже црквену кривицу и као такви не могу бити предмет црквеносудског поступка.³⁴ У таквим случајевима починилац дела одговара само на основу своје грађанске одговорности, док се питање његове еклисијалне одговорности и не поставља. То је најчешће случај код оних околности које прате дело које не поседује такву друштвену опасност која би била инкриминишућа за црквени статус починиоца или оптерећујућа за свеукупни положај Цркве у друштву. У такву категорију инкриминишућих догађаја сврставају се најчешће прекршајна дела која имају одређену тежину и последице које обавезују државу да њихове починиоце санкционише, али немају директне реперкусије на живот Цркве и њену литургијску конзистентност и постојаност. До оваквог закључка се може доћи на два начина. Први би био да се принципијелно и по службеној дужности отвори црквена истрага сваки пут када се у случају неког члана Цркве, посебно клирика, постави питање прекршајне или кривичне одговорности, са индикацијама да конкретан случај има извесне еклисијалне последице по статус починиоца у литургијској заједници. Уколико би се током црквене истраге установило да таква веза једног догађаја са прекршајним или кривичним конотацијама који законски санкционише држава са еклисијалном стварношћу и светотајинским поретком не постоји, црквени истражни поступак би без даљих корака и последица био закључен. Други случај би био када би члан Цркве, особито клирик, био оптужен и осуђен од стране државног суда на основу кривице која подразумева извесну идеолошку сукобљеност идејно препарираног друштва са Црквом, или за дело које је плод маргинализације, сегрегације и дискриминације чланова Цркве или њеног институционалног бића у одређеном друштву. Такве ситуације су се често догађале у време Француске револуције 1789. године, у Совјетском савезу после Октобарске револуције 1917. године, као и у другим државама социјалистичког блока и код нас у Југославији после Другог светског рата.³⁵ На први поглед се чини да је последњи описани случај истоветан оном који је пратио прогон хришћана у Проконзуларној Африци и западној Европи, што је и довело до доношења 14. канона Сабора у Арлу 314. године. У појавном облику такво

³⁴ Апсурдно је тражити црквену кривицу у случајевима преласка улице ван пешачког прелаз, неправилног паркирања или непрописно монтираног расхладног уређаја на фасади зграде у којој свештеник живи са својом породицом. Све набројано и још много другог томе сличног јесу прекршаји који не садрже црквену кривицу.

³⁵ У нашој некадашњој држави, СФР Југославији, све до осамдесетих година 20. века свештена лица су процесуирана и осуђивана на дугогодишње затворске казне због идеолошких разлога, тобоже као непријатељи социјалистичког поретка и тзв. *брајстива* и *јединстива* југословенских народа и народности. Неколико година касније, крајем осамдесетих и почетком деведесетих, управо ће партијске елите републичких и покрајинских комунистичких партија увести народе и народности у крвави братоубилачки грађански рат, у којем су поред народа и верске заједнице поднеле немерљиве жртве. У Совјетском Савезу и земљама Источног блока примери идеолошког прогона Цркве и свештенства су још радикалнији и еклатантнији.

поређење је сасвим умесно. Међутим, оно што је различито јесте то да је у време сазивања Сабора у Арлу прогон хришћана на западу Европе већ био престао и да је држава делатношћу самог цара Константина сасвим променила у афирмативан свој однос према Цркви и њеним члановима. Поред тога, државни административни апарат, који је у античком Риму био возглављен у императорској функцији владара, морао је дати одређене гаранције да су иследнички записници, који се помињу у 14. канону из Арла, аутентични и поуздани. С друге стране, током идеолошке оптерећености друштвеног поретка држава европског истока комунистичким и социјалистичким идејама такве врсте бенеvolentности државног система према Цркви није било, што је доводило до тога да чланови Цркве, посебно клирици, буду изложени прогону правосудних органа и оптуживани и осуђивани за идеолошке кривице, које свакако не могу бити поистовећене са црквеним кривицама,³⁶ што је било довољан аргумент да црквени правосудни систем не само игнорише такве одлуке државних судова већ и да учини све што је у његовој моћи да такве појединце социјално, правно и еклисијално рехабилитује у домену своје друштвене улоге и ауторитета. Горепоменуते околности које су пратиле положај Цркве и хришћана карактеристичан за државе социјалистичког блока до последње деценије XX века, нажалост, постају поново актуелне у другачијем идеолошком кључу, али са истим негативним набојем према Цркви, и данас у западним друштвима, која на основама неспутаног антрополошког либерализма и релативизма, пројављеног кроз трансхуманистичке идеолошке форме и индивидуализовани псеудохуманизам, покушавају поново да поробе савременог човека *вредностима* које су у директној супротности са етосом Цркве и хришћана актуелним већ два миленијума, који почива на Христовој личности и његовој крсно-васкрсној жртви. Данас није реткост у државама западног културног круга да поједини хришћани, клирици³⁷ и лаици буду предмет судских истрага и прогона³⁸ само услед своје чврсте уверености у истине Божјег откровења кроз Цркву и храбрости да посведоче јеванђелске вредности и етос Христовог васкрсења. Овако схваћено, данас, као и увек у прошлости, административна акта и документа државе која поједине судске одлуке и пресуде заснива на наведеном идеолошком кључу и друштвеној

³⁶ Саво Б. Јовић, *Ушамничена Црква – йројон свеиштенсйва Срйске Православне Цркве од 1945. го 1985. йодине* (Београд: Књижевно друштво „Свети Сава“, 2007).

³⁷ Don Hill, “Europe: Case of Swedish Pastor Convicted of Hate Speech Tests Limits of Freedom”, Radio Free Europe-Radio Liberty (RFE/RL), January 21, 2005. 16:22. <https://www.rferl.org/a/1057006.html>.

³⁸ Elizabeth Obrien, “Belgian Bishop Charged with Homophobia”, Catholic Exchange, June 29, 2007. <https://catholicexchange.com/belgian-bishop-charged-with-homophobia/> и Helena Smith, “Cypriot Bishop Faces Hate Speech Inquiry over Homophobic Remarks”, The Guardian, 4 Aug 2019. 19:14 <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/04/cypriot-bishop-faces-hate-speech-inquiry-over-homophobic-remarks>.

пракси који мотивишу дискриминаторан однос према Цркви и њеном етосу нису прихватљиви за њихово вредносно инкорпорирање у црквени судски поступак и Црква им преко својих надлежних тела не признаје релевантност и аутентичност.

ЗАКЉУЧАК

Канон 14. Сабора у Арлу представља јединствени нормативни споменик ране Цркве и особени је сведок способности хришћана првих векова да на један афирмативан начин посматрају друштвену стварност која их окружује, а која је често умела да буде према њима веома репресивна и екстремно дискриминаторна. Њихов потенцијал да се динамично мењају и прилагођавају нестабилним вредносним струјањима у империји која се изнутра социјално и политички *ломила* и налазила у перманентном превирању и преиспитивању, а да нису ни за јоту одступали од свог верског идентитета који су егзистенцијално и харизматски поистовећивали са бићем, сведочењем и мисијом Цркве, представља инспиративан узор и савременим генерацијама хришћана. Иако Сабор у Арлу из 314. године није увршћен у каталог помесних сабора који су признати на православном Истоку, он својом аутентичношћу и инспиративним потенцијалом који се пројавио кроз канонске одлуке Првог васељенског сабора на посебан начин опстоји и у искуству Православне Цркве кроз векове. Слобода расуђивања којом је Црква прихватила иследничке записнике које су водили прогонитељи Цркве као кредибилне и валидне приликом вредновања еклисијалног статуса оних који су били прогоњени и мучени због своје хришћанске вере представља несвакидашњи пример инклузивне креативности која препознаје свет, са свим његовим слабостима, као достојан спасења и искупљења. Поступак употребе административних аката државе у управним и светотајинским аспектима постојања харизматског тела Цркве на начин који прописује 14. канон Сабора у Арлу представља критеријум њихове употребе и данас у далеко сложенијим друштвеним околностима и у много развијенијим облицима саодношења државе и Цркве, како је у овом чланку објашњено.

БИБЛИОГРАФИЈА
BIBLIOGRAPHY

- Болотов, Василије Васиљевич. *Историја Цркве у периоду до Константина Великог*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2009.
- Деврња, Зоран. „Два Константинова сабора.“ In *Црква у доба Светиога цара Константина Великог*, ур. Радомир Поповић, 78–96. Београд: Институт за теолошка истраживања Православног богословског факултета, 2013.
- Јовић, Б. Саво. *Ушамничена Црква – историја свештенства Српске Православне Цркве од 1945. до 1985. године*. Београд: Књижевно друштво „Свети Сава“, 2007.
- Правила и устојујак за црквене судове Српске Православне Цркве*. Београд: Свети Архиепископски Синод Српске Православне Цркве.
- Устав Српске Православне Цркве*. Друго издање Светог Архиепископског Синода. Београд 1957.
- Чаировић, Ивица. „Богословско-историјске импликације Сабора у Арлу (314).“ In *Ниш и Византија*, X, ур. Миша Ракоција, 513–522. Ниш: Универзитет у Нишу и Православна Епархија нишка, 2012.
- Bardy, G. “Constantine’s Letter Summoning the Council of Arles, A.D. 314.” In *Eusebe de Casaree: Histoire ecclesiastique*, vol. 3. *Sources chretiennes* 55. Paris: Editions du Cerf, 1958. <https://www.fourthcentury.com/arles-314-summon/>.
- Burkhart, Jakob. *Doba Konstantina Velikog*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knižarnica Zorana Stojanovića, 2006.
- Gibbon, Edward. *Opadanje i propast Rimskog carstva*. Beograd: Nolit, 2007.
- Hefele, von Karl Joseph. *The History of the Christian Councils to the Close of the Council of Nicaea* 325. Edinburgh: T&T Clark, 1871.
- Hill, Don. “Europe: Case of Swedish Pastor Convicted of Hate Speech Tests Limits of Freedom.” Radio Free Europe-Radio Liberty (RFE/RL). January 21, 2005. 16:22. <https://www.rferl.org/a/1057006.html>.
- Mansi, Joannes Dominicus. *Sacrorum Conciliorum Nova Amplissima Collectio Vol. 002*. Florentiae: Expensis Antonii Zatta Veneti MDCCLIX.
- Munier, Charles. *Concilia Galliae a. 314. – a. 506*. Turnholti/Turnhout: Typographi Brepols Editores Pontificii, MCMLXIII.
- O’Donnell, Joseph M. *The Canons of the First Council of Arles 314 A.D.* Washington: The Catholic University of America, 1961.
- O’Brien, Elizabeth. “Belgian Bishop Charged with Homophobia.” Catholic Exchange. June 29, 2007. <https://catholicexchange.com/belgian-bishop-charged-with-homophobia/>.
- Smith, Helena. “Cypriot Bishop Faces Hate Speech Inquiry over Homophobic Remarks.” The Guardian. 4 Aug 2019. 19:14 <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/04/cypriot-bishop-faces-hate-speech-inquiry-over-homophobic-remarks>.
<https://www.fourthcentury.com/arles-314-canons/>.
<https://www.fourthcentury.com/arles-314-letter-to-sylvester/>.

ZORAN DEVRNJA

University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
zdevrnja@bfspc.bg.ac.rs

THE CANON 14TH OF THE COUNCIL OF ARLES 314TH IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ECCLESIASTICAL JUDICIAL PROCEDURE

Summary: The ecclesiastical Council of Arles 314th was an attempt to face the consequences of the persecution of Christians in Western Europe and Proconsular Africa at the beginning of the 4th century. The Council passed twenty-two canons, the fourteenth of which attracts the most attention. This canon legitimizes the official records kept during the process of investigating Christians, led by the persecutors, as a criterion used by the Church when deciding on the ecclesiastical status of those who survived the persecution, according to their behaviour during the torture. Canon approaches the documents of the Roman administration with a sense of complete trust without problematizing their official origin. Only the authority of Emperor Constantine, as convener and patron of this Council, could guarantee the authenticity of these official minutes. In this paper, we analyze the legitimacy of using judgments, solutions, procedural decisions, forensic research, and the expertise of state judicial institutions in modern ecclesial court proceedings. ► *Keywords:* The Council of Arles 314th, Emperor Constantine, Donatists, ecclesiastical schism, investigative records.

